

**ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» НА СУМЩИНІ В РОКИ ОКУПАЦІЇ
(1941-1943 рр.)**

Важливу роль у культурно-громадському житті на окупованих територіях відігравали створювані українськими активістами організації. За зразок слугували, як правило, товариства, які діяли на українських землях у дорадянський період. Заборонені радянською владою, тепер, особливо на початковому етапі окупації, користуючись певною ліберальністю нового режиму в питаннях культури, вони відродилися. Провідне місце серед різного роду громадських організацій належало культурно-освітнім товариствам «*Просвіта*».

У Сумах на початку лютого 1942 р. вже діяв оргкомітет «*Просвіти*», який через місцеву пресу звернувся до жителів міста з закликом вступати до товариства, яке, як зазначалося, в своєму плані роботи відбиває всі прагнення українського народу в цілому і кожного українця особисто. А наприкінці лютого товариство вже відкрило школу української національної художньої вишивки [1].

Процес організації «*Просвіти*» і взаємини з цього питання з окупаційними властями можна прослідкувати на прикладі подібного товариства у Конотопі. В середині травня місцева газета повідомляла, що серед інтелігенції міста виникла думка організувати «*Українське товариство культурного зближення з Великонімецьчиною («Просвіта»)»*, яке мало стати «*безпартійним, виключно національним, тобто, воно є провідником нової українізації, як серед членів товариства, так і серед населення міста Конотопа*». Його метою було наступне: 1) ґрунтовне вивчення німецької мови та очищення своєї української мови від «*жидо-московського намулу*»; 2) детальне ознайомлення і вивчення історії, географії, техніки, літератури та мистецтва Німеччини, а також відновлення занедбаного українського мистецтва; 3) організація роботи всіх культурних установ міста (хорової капели, драматичного театру, бібліотеки тощо); 4) вивчення методів господарювання Німеччини; 5) проведення всіх культурних заходів (організація лекцій, докладів, бесід по радіо, через газету та в театрах). Було обрано оргбюро товариства, яке лише після його затвердження місцевою комендатурою, мало приступити до наміченої роботи. Всі лекції, бесіди, доповіді тощо мали також затверджуватись німецькими установами [2].

Активна діяльність Конопотського товариства підтверджується даними з німецьких джерел. За повідомленням польової комендатури 200(У) від 17 червня 1942 р. культурне життя міста зосереджене «в одному з дозволених товариств «Просвіта», яке взяло на себе заняття з німецької мови й піклування про українську мову» [3].

Зовсім інша ситуація склалася в Лебедині. За повідомленням, або, точніше, за роз'ясненням польової комендатури 198(У) в Охтирці від 15 травня 1942р. «Просвіта» – це рух, який був допущений у Лебедині без узгодження з польовою комендатурою. Товариство складалося з 28 чоловік, і в громадському житті себе ніяк не виявило. Зв'язків за межами населеного пункту товариство не мало [4]. Зауваження про «пасивність» виглядає скоріше, як виправдання чиновників польової комендатури перед вищим начальством через те, що «прогледіли». Можливо, діяльність Лебединської «Просвіти» була дозволена місцевим військовим комендантом. Цікавою тут також є вказівка на відсутність зв'язків, що може свідчити про занепокоєння німецьких властей контактами «Просвіт» з ОУН.

Існувала «Просвіта» також у Путивлі, де переважало російське населення. Дата її створення невідома, але на початку січня 1943 р. товариство продовжувало діяти. 3 січня 1943 р. відбулася нарада старшин та вчителів Путивльщини, яка збиралася з метою налагодження культурно-масової роботи в місті й на селі. Згідно з її рішеннями завідуючий відділом Народної освіти Бондаревський розіслав старшинам волостей рекомендації скликати наради інтелігенції сіл й обговорити питання створення драматичних, хорових, струнних гуртків, організації читання газет селянам тощо, виділивши відповідальних керівників за цю роботу. Останні мали негайно зв'язатися з Путивльською «Просвітою» для отримання вказівок і допомоги. Відзначалося, що до цієї діяльності слід притягнути всю сільську молодь і за пророблену роботу слід було надіслати звіт до інспектури шкіл 15 лютого 1943 р. [5]. В даному випадку цікаво відзначити той факт, що місцева адміністрація активно співпрацювала з «Просвітою», доручивши їй координувати культурно-масову роботу в межах всього району й створивши та підпорядкувавши цілу мережу «відповідальних керівників».

М.Коваль дав наступну характеристику політиці німецьких властей відносно «Просвіт»: «На перших порах гітлерівці сприйняли її з байдужістю. Пізніше почали вбачати в її

інституціях та діячах лише джерело неприсмного клопоту і відповідно до них ставилися. Нарешті, з кінця 1942 р., коли окупанти остаточно визначилися щодо самостійницьких претензій націоналістичних кіл, вони відверто вдалися до репресивних заходів, у тому числі й відносно «Просвіти». Далі історик, оцінюючи діяльність цих товариств, називає їх «поодинокими «острівцями», в яких жевріла культура і діяли її ентузіасти [6, с.41-42].

1. Сумський вісник (Суми). – 1942. – 6, 20 лютого.
2. Визволення (Конотоп). – 1942. – 17 травня.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.КМФ-8, оп.2, спр.157, т.1, арк.206.
4. Там само, арк.2.
5. Державний архів Сумської області, ф.Р-1951, оп.1, спр.2, арк.185.
6. Коваль М.В. «Просвіти» в умовах «нового порядку» (1941-1944 рр.) // М.В.Коваль // Український історичний журнал. – 1992. – №2. – С.37-42.

НЕСТЕРЕНКО Л.О.

СРІБНЯНЩИНА В РОКИ ОКУПАЦІЇ. СРІБНЯНСЬКА ТРАГЕДІЯ

Все далі і далі віддаляються від нас події Великої Вітчизняної війни. Проте і донині залишається в науці ще багато недостатньо досліджених питань. Змінюються і самі підходи до їх вивчення, уточнюється кількість жертв фашизму, ведуться пошуки місць масових захоронень мирного населення, пропалих безвісти воїнів тощо.

Завданням даного дослідження є характеристика окупаційного режиму на Срібнянщині (Чернігівська обл.) у 1941 – 1943 рр., висвітлення Срібнянської трагедії, що відбулась у лютому 1943 р., ролі поліцаїв та їх прибічників.

15 вересня 1941 р., після відступу радянських військ із Срібнянщини, район опинився під владою німців. Проте колишньою владою багато людей було залишено в районі для підпільної роботи.

Начальником місцевої жандармерії керував Вільгельм Карл Кампманн – (люди вимовляли його прізвище Каухман або Кахман). Встановлення окупаційного режиму на Срібнянщині супроводжувалось поодинокими арештами та стратами партійного й радянського активу та членів їхніх сімей, які тривали протягом жовтня-грудня 1941 р. У січні нового 1942 р. близько 20 євреїв –